

Strategi för hållbar konsumtion

Utdrag ur budgetpropositionen för 2017

Strategi för hållbar konsumtion

Regeringen avser att i högre utsträckning beakta konsumtionens konsekvenser för enskilda, för samhället och för miljön. Exempelvis är den genomsnittliga konsumtionen i Sverige långt ifrån miljömässigt hållbar, inte minst när det gäller utsläppen från svensk konsumtion som sker i andra länder. Som framgått i den särskilda strategin för att motverka överskuldssättning, som lämnades i samband med förra budgetpropositionen (prop. 2015/16:1), har en hållbar privatekonomi över tid stor betydelse för både den enskilde konsumenten och samhället i stort. Därutöver kommer regeringen att fokusera än mer på konsumtionens effekter för människors hälsa och säkerhet, såväl nationellt som internationellt, likaså på konsumenters olika förutsättningar. I förra budgetpropositionen föreslogs mot den bakgrunden det nya konsumentpolitiska målet. Vidare aviseras en strategi för hållbar konsumtion. Regeringen återkommer här med en strategi som tar sikte på vad staten i ett första steg kan göra i samverkan med andra centrala aktörer, såsom kommuner, näringsliv och det civila samhällets organisationer, för att underlätta för enskilda konsumenter att

konsumera mer hållbart. Strategin ska bidra till en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar konsumtion, men vissa av åtgärderna kan samtidigt relatera till den del av det konsumentpolitiska målet som avser väl fungerande konsumentmarknader. För vissa av åtgärderna utgör även generationsmålet – dvs. målet att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser – och miljömålen riktmärken för strategin, likaså FN:s globala hållbarhetsmål (Agenda 2030), inte minst målet om hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Strategin tar sikte på att

- öka kunskaperna om konsumtionens konsekvenser för enskilda, samhället och miljön, såväl nationellt som globalt,
- fördjupa samverkan mellan offentliga aktörer, näringslivet och det civila samhället, på såväl lokal och nationell som global nivå,
- stimulera beteendemönster som beaktar hållbarhetsaspekter,

- främja ett effektivt utnyttjande av resurser,
- motverka att varor och tjänster är skadliga för hälsa och miljö,
- beakta olika konsumenters förutsättningar utifrån bl.a. ekonomi, ålder, kön eller funktionsnedsättning, och
- lägga särskild vikt vid konsumtion av livsmedel, transporter och boende.

Forum för miljösmart konsumtion och livsstil

För att den negativa miljö- och klimatpåverkan ska kunna minska behövs förändringar när det gäller vad som konsumeras och hur. Kunskaperna om sambanden mellan konsumtionsmönstren och konsekvenserna för miljön är delvis bristfälliga. Viktiga insatser görs redan av många myndigheter, forskarsamhället, näringslivet och det civila samhällets organisationer, såväl på lokal och nationell som på global nivå, men en fördjupad samverkan mellan dessa aktörer skulle behövas för att både vidareutveckla och effektivisera arbetet och för att öka kunskaper-

na på området. Regeringen avser att vidta åtgärder för att samverkan ska fördjupas.

Ett forum som agerar samordnare och pådrivare gentemot aktörer som på olika sätt kan bidra till en mer miljösmart konsumtion och livsstil föreslås därför inrättas. Forumet bör hanteras av Konsumentverket (KOV) i samverkan med andra berörda myndigheter. Ett nätverk bör kopplas till forumet. En aktiv samverkan bör eftersträvas med forskare, näringslivet, länsstyrelser, kommuner och landsting, liksom det civila samhällets aktörer. Även aktörer inom miljömärkningsområdet skulle kunna bidra till och ha nytta av forumets verksamhet. Arbetet bör också kopplas till relevanta internationella processer.

En finansiell satsning görs för att möjliggöra inrättandet av ett forum hos KOV för miljösmart konsumtion och livsstil som också beaktar de könsmässiga skillnader som finns inom området utifrån ett jämställdhetsperspektiv. När det gäller forskning, se bl.a. utgiftsområde 20, avsnitt 4.

Stimulera en mer miljösmart konsumtion och livsstil

Konsumenterna kan bidra till en miljösmärt mer hållbar konsumtion genom att ändra sina beteenden. Ofta upplever de dock hinder i form av bl.a. brist på information. Även kostnader, vanor, tidsbrist och påverkan från omgivningen ligger sannolikt ofta till grund för enskilda individers köpbeslut och andra beteendemönster. Regeringen föreslår finansiering av ett särskilt uppdrag till KOV att verka för en mer miljösmart konsumtion och livsstil. En betydelsefull del av uppdraget

bör vara att, utifrån bl.a. beteendevetenskapliga överväganden, på olika sätt underlätta och stimulera till val av de ur miljösynpunkt mest ändamålsenliga alternativen, dvs. det som brukar gå under benämningen nudging. Arbetet bör ske i samverkan med övriga berörda myndigheter och anknyta till arbetet inom ovan nämnda forum. Verksamheten bör samordnas med det arbete som pågår för att göra miljöinformationen i konsumentupplysningstjänsten Hallå konsument mer känd. Insatserna, som så långt det är lämpligt och möjligt bör vara målgruppsanpassade, kan periodvis bedrivas med vissa områden i särskilt fokus, exempelvis matvanor, transporter, energianvändning, avfallshantering och giftfri vardag.

Miljöfokus i skolan

Innehållet i de kursplaner och ämnesplaner som började gälla hösten 2011 innebär att frågor som rör miljösmärt hållbar konsumtion blivit ett tydligt inslag i ett flertal ämnen i undervisningen. Regeringen avser att ge KOV i uppdrag att i samverkan med berörda aktörer underlätta undervisningen om konsumtionens påverkan på miljön, exempelvis genom att verka för att skolmaterial och förslag på lektionsupplägg finns lättillgängligt.

Företagens och de finansiella aktörernas arbete med hållbarhet, inklusive rättvis handel

Konsumenterna kan genom efterfrågan och engagemang påverka företag i en mer hållbar riktning när det gäller såväl produktion och distribution som affärsupplägg. Regeringen har föreslagit nya regler som innebär att stora företag

ska rapportera om hur de arbetar med hållbarhetsfrågor, exempelvis miljö, mänskliga rättigheter och motverkande av korruption. När företag lämnar hållbarhetsupplysningar blir det lättare för bl.a. konsumenterna att ta ställning till vilka företag de vill handla av eller investera i. Det civila samhällets aktörer kan spela en betydande roll i detta sammanhang.

Som ett led i regeringens arbete med att pröva frågan om Sverige ska bli ett föregångsland för fri och rättvis handel har synpunkter inhämtats från bl.a. det civila samhället. Ett arbete bedrivs för närvarande inom Regeringskansliet. Med det som grund kommer lämpliga åtgärder att övervägas.

Den finansiella sektorn är betydelsefull för möjligheterna att nå hållbarhetsrelaterade mål. Regeringen gav därför Utredningen om en översyn av fondregelverket (dir. 2014:158) i uppdrag att föreslå åtgärder som förbättrar jämförbarheten när det gäller vilka hållbarhetsaspekter som beaktas i fondförvaltningen. Utredningen har redovisat sitt uppdrag och föreslår bl.a. nya och skärpta informationskrav (En hållbar, transparent och konkurrenskraftig fondmarknad, SOU 2016:45. Se utg. omr. 2 avsnitt 3.5). Nordiska ministerrådet har, vilket tidigare berörts, beviljat ekonomiskt stöd till arbete med att ta fram kriterier för Svanen-märkning av fonder.

En effektivare miljömärkning

Som nämnts ser konsumenterna miljömärkning som ett viktigt verktyg för hållbara konsumtionsval. Avgörande för ett bra genomslag för miljömärkningen är, vid sidan av konsumenternas förtroende, att den håller jämna steg med ut-

vecklingen på marknaden. Att det numera inte enbart är enskilda varor som miljömärks, utan även olika typer av tjänster, är ett exempel på detta. Konsumenterna kan också intressera sig för enskilda företags miljörelaterade arbete, men ha svårt att värdera arbetssätt och effekter. Denna utveckling, i kombination med den ökande digitaliseringen, kan ställa miljömärkningen inför nya utmaningar. När det gäller EU Ecolabel tillkommer att systemet involverar ett stort antal aktörer och att märkningen inte är särskilt känd bland konsumenterna. Samtidigt erbjuder EU en stor marknad för miljömärkning, vilket också kan ha betydelse när det gäller handel och erfarenhetsutbyte med länder utanför EU:s inre marknad.

Regeringen vill verka för effektiva tredjepartscertifierade miljömärkningar som får bra genomslag bland företag och konsumenterna, även internationellt. För att få ytterligare underlag till det arbetet ser regeringen behov av ett särskilt samråd med berörda aktörer om miljömärkningens potential och förutsättningar. Med detta som grund avser regeringen att vidta lämpliga åtgärder.

Arbeta för en giftfri vardag

En viktig del av såväl generationsmålet som miljömålet om en giftfri miljö är att arbeta för en giftfri vardag. Barn är extra utsatta för farliga kemikalier och är därför särskilt prioriterade att skyddas. Kemikalieinspektionen har fått förnyat uppdrag att arbeta med handlingsplanen för en giftfri vardag, vilket inkluderar att bidra till en effektiv reglering på EU-nivå. Regeringen verkar inom EU bl.a. för att farliga kemikalier ska kunna fasas ut ur det cirkulära

kretsloppet så tidigt som möjligt. På nationell nivå har ett lagförslag om punktskatt på farliga kemikalier i viss elektronik tagits fram för att minska tillförseln av farliga ämnen till människors hemmiljö (Förslag till statens budget, finansplan m.m. avsnitt 6.16). Särskilda åtgärder vidtas också när det gäller bl.a. mikroplaster. I syfte att få fram alternativ till farliga kemikalier utreds möjligheten att inrätta ett kunskapscentrum för substitution av farliga ämnen i varor (dir. 2016:25). Här finns beröringspunkter med ovan nämnda initiativ för att främja miljösmart konsumtion och livsstil.

Stoppa felaktiga påståenden om produkters miljöpåverkan

Enligt Europeiska kommissionen förekommer miljöpåståenden allt mer ofta i marknadsföring och man befärdar att konsumenterna i högre utsträckning kan vilseledas när det gäller vilka miljöhänsyn som har tagits från företagets sida. Kommissionen har därför tagit fram särskilda riktlinjer om miljöpåståenden i marknadsföring. Vidare har KOV till grund för tillsynsinsatser på området beställt en studie som visar hur miljöargument används och på vilka marknader. Tidigare nämnda lagändringar rörande skarpare sanktionsmöjligheter för KO kan få betydelse i sammanhanget.

Varor som håller längre

Regeringen föreslår att mervärdesskatten sänks från 25 procent till 12 procent för reparationer av cyklar, skor, lädervaror, kläder och hushållslinne (Förslag till statens budget, finansplan m.m. avsnitt 6.25) och att en skattereduktion införs för reparation och

underhåll av vitvaror som utförs i bostaden (Förslag till statens budget, finansplan m.m. avsnitt 6.4). Regeringen verkar vidare för att krav på varors hållbarhet utifrån det s.k. ekodesigndirektivet ska ställas på fler produktgrupper och för att information om reparabilitet ska lämnas där så är relevant. Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att analysera och föreslå styrmedel för att förebygga uppkomst av avfall i syfte att främja en cirkulär ekonomi. Styrmedlen ska främja t.ex. reparationer och uppgradering av produkter (dir. 2016:3). I anslutning till EU-förhandlingar om nya konsumentskyddsregler vid köp av varor, bl.a. de som avser konsumenters rätt att reklamera, kommer även hållbarhetsaspekter att beaktas.

Varor och tjänster som delas och återanvänds

Delningsekonomin, som innebär att privatpersoner, inte sällan med hjälp av internetbaserade modeller, bl.a. säljer, hyr ut och samäger tillgångar eller erbjuder tjänster, kan vid sidan av ökad valfrihet och lägre priser innebära goda möjligheter att konsumera mer hållbart. Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att göra en beskrivande kartläggning, analysera olika användares rättsliga ställning och resonera kring eventuella behov av författningsändringar eller andra åtgärder, nationellt eller inom EU, för att främja en positiv utveckling av delningsekonomin (dir. 2015:136). Tidigare nämnda utredning, om styrmedel för att förebygga uppkomst av avfall i syfte att främja en cirkulär ekonomi (dir. 2016:3), ska även överväga styrmedel som främjar att varor återanvänds, t.ex. genom handel med begagnade

produkter. Vidare verkar regeringen inom ramen för EU:s arbete för en mer cirkulär ekonomi för att produkter ska utformas på ett sätt som underlättar återanvändning.

En hållbar avfallshantering

Vi har kommit relativt långt i Sverige med att minska miljöpåverkan från avfall, men problem återstår. Det handlar bl.a. om nedskräpning, mängden avfall och att resurser i avfallet borde kunna utnyttjas bättre. Fokusområden när det gäller det avfallsförebyggande arbetet är bl.a. mat, textilier, elektronik och byggande. Naturvårdsverket har fått i uppdrag att utifrån utvärderingar som nu pågår lämna förslag till en reviderad nationell avfallsplan för 2018–2023. Frågor som rör hushållens avfall kan också hanteras inom ramen för ovan nämnda initiativ för att främja miljösamt konsumtion och livsstil. Inom EU verkar regeringen för att produkter ska utformas på ett sätt som underlättar återvinning.

Hållbar konsumtion av livsmedel

Livsmedelskonsumtionen berör flera miljömål, exempelvis står livsmedelskonsumtionen, bl.a. köttkonsumtionen, för en relativt stor del av klimatpåverkan från konsumenter. Förutsättningarna för att producera hållbara livsmedel är goda i Sverige och vi har jämförelsevis höga miljö- och djurskyddsambitioner. Sverige har dock även en stor import av livsmedel från länder med andra, oftast lägre, krav. Livsmedelskonsumtionen har också en påverkan på människors hälsa. Det är viktigt att fortsätta arbetet med att främja hållbara matvanor och minska matsvinnet. När

det gäller matvanor har medvetenheten och intresset ökat, men traditioner spelar fortfarande in i hög utsträckning. Här finns beröringspunkter med ovan nämnda initiativ som rör miljösamt konsumtion och livsstil. Regeringen arbetar även för närvarande med en livsmedelsstrategi (utg. omr. 23 avsnitt 2.6.3). I detta sammanhang vill regeringen också se en ursprungsmärkning av kött på restauranger och i storkök.

Hållbara transporter

Transporter står för en hög andel av de totala utsläppen från privat konsumtion. Transporter är också ofta en väsentlig del av hushållens utgifter. En rad insatser görs för att främja att enskilda personer färdas med kollektivtrafik, cykel eller till fots. Omfattande satsningar har gjorts för att förbättra kollektivtrafiken på landsbygden och statliga stöd ges via stadsmiljöavtalen till kommunernas arbete med hållbara städer och kollektivtrafik i tätort. Ekonomiska satsningar har också gjorts för att främja cykling och en cykelstrategi håller på att tas fram. Vidare avsätts ytterligare medel för stöd till lokala klimatinvesteringar, exempelvis satsningar på biogas eller laddningsstationer för elfordon. När det gäller att främja en miljömässigt mer hållbar användning av inrikes transporter är energi- och koldioxidskatterna på drivmedel ett grundläggande styrmedel. Regeringen tillsatte i maj 2015 en utredning som skulle lämna förslag på hur ett s.k. bonus-malus-system för nya lätta fordon kan utformas, där miljöanpassade fordon med relativt låga utsläpp av koldioxid premieras vid inköpstillfället genom en bonus medan fordon med relativt höga utsläpp av koldioxid belastas med

en högre skatt (malus). Bonus-malus-utredningens betänkande Ett bonus-malus-system för nya lätta fordon (SOU 2016:33) har remitterats. Regeringen har också tillsatt en utredning som ska analysera och föreslå hur en skatt på flygresor kan utformas (dir. 2015:106). För att stimulera en samverkan med berörda aktörer kring målet om ett fossilfritt samhälle har regeringen lanserat initiativet Fossilfritt Sverige. Ovan nämnda initiativ avseende miljösamt konsumtion och livsstil bör kunna spela en viktig roll också i detta sammanhang.

Hållbart boende

Drift och underhåll, liksom ny- och ombyggnation, av bostäder, kan ha betydande konsekvenser för såväl miljö och hälsa som för hushållens ekonomi, bl.a. kan kemikalier som påverkar miljö och hälsa finnas i byggmaterial och produkter för underhåll. Även energiförbrukningen i bostaden påverkas av valet av produkter och av hur de används. Den EU-gemensamma energimärkningen av hushållsapparater modifieras för närvarande för att tydligare visa skillnader i energieffektivitet. Regeringen arbetar vidare aktivt för tydliga energi- och miljökrav på produkter som omfattas av ekodesigndirektivet. När det gäller att se över den totala energianvändningen i ett hem spelar de kommunala energi- och klimatrådgivarna en viktig roll. En förordning som reglerar detta arbete har nyligen reviderats, bl.a. för att möjliggöra ett mer målgruppsanpassat stöd, exempelvis gentemot bostadsrättsinnehavare. Systemet med skattereduktion för mikroproduktion av förnybar el underlättar för dem som vill producera el för egen användning. Ett forum

för smarta elnät har inrättats för att uppmuntra utveckling och användning av energieffektiva varor och tjänster. Också här finns viktiga beröringspunkter med ovan nämnda initiativ för att främja miljösmart konsumtion och livsstil.

Aktivt arbete för att motverka överskuldssättning

I linje med den delen av det konsumentpolitiska målet som rör en ekonomiskt hållbar konsumtion, och den tidigare nämnda särskilda strategin för att motverka överskuldssättning, kommer regeringen att fortsätta arbeta för att färre enskilda ska få ekonomiska problem och för att de som fått problem med skulder ska få hjälp med att förbättra sin ekonomiska situation. Exempelvis kommer förslag från en utredning om en mer ansvarsfull marknad för snabb-lån och andra konsumentkrediter (dir. 2015:43) att beredas. I Spellicensutredningens uppdrag (dir. 2015:95) ingår att analysera om förbudet mot spel på kredit behöver skärpas för att bl.a. motverka överskuldssättning till följd av spel och lotterier.

Aktivt arbete för säkra varor och tjänster

Regeringen arbetar, som nämnts, för att minska antalet farliga kemikalier i konsumentprodukter, inte minst leksaker. Det pågår också ett arbete med att genomföra nya EU-regler om personlig skyddsutrustning, vilka förväntas underlätta de marknadskontrollerande myndigheternas arbete. Vidare kommer regeringen att ta ställning till förslag från en utredning om att införa en särskild lagstiftning om kroppsbehandlingar (SOU 2015:100).

Beakta konsumenters olika förutsättningar

Att eftersträva en social hållbarhet handlar också om att beakta konsumenters olika förutsättningar, bl.a. utifrån ekonomi, ålder, kön, funktionsnedsättning eller andra personliga omständigheter. Vissa konsumenter är t.ex. mer utsatta än andra i förhållande till påträngande typer av affärsmetoder. Det bör övervägas om det i samband med lagstiftning nationellt och inom EU i högre utsträckning än i dag bör beaktas att konsumenter har olika förutsättningar när de agerar på marknaden. Frågan kan bl.a. aktualiseras i samband med en kommande översyn av EU:s konsumentskyddslagstiftning och i samband med åtgärder som handlar om att främja en mer hållbar konsumtion. Frågor som rör konsumenters olika förutsättningar kommer också att beaktas i samband med uppföljningar av det samlade konsumentstödet, inte minst avseende nyanlända.

Regeringskansliet

Produktion: Finansdepartementet

Tel: 08-405 10 00

E-post: fi.registrator@regeringskansliet.se